

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Vooropleiding
Hoger
Beroeps
Onderwijs

HAVO Tijdvak 1
VHBO Tijdvak 2

Inzenden scores

Uiterlijk 27 mei de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per school op de daartoe verstrekte optisch leesbare formulieren naar het Cito zenden.

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VWO/HAVO/MAVO/VBO. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de Regeling beoordeling centraal examen vastgesteld (CEVO-94-427 van september 1994) en bekendgemaakt in het Gele Katern van Uitleg, nr. 22a van 28 september 1994.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven en het procesverbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past bij zijn beoordeling de normen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.

2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het procesverbaal en de regels voor het bepalen van de cijfers onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.

3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past bij zijn beoordeling de normen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.

4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.

5 Komen zij daarbij niet tot overeenstemming, dan wordt het aantal scorepunten bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde aantal scorepunten, zo nodig naar boven afgerond.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.

2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend in overeenstemming met het antwoordmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is.

3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:

3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;

3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het antwoordmodel;

3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het antwoordmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten¹⁾ als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het antwoordmodel;

3.4 indien één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;

3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;

3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het antwoordmodel anders is aangegeven;

noot 1

Voor het vak Geschiedenis en staatsinrichting moeten deze afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.

3.7 indien in het antwoordmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord;

3.8 indien in het antwoordmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.

4 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een toets of in het antwoordmodel bij die toets een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof toets en antwoordmodel juist zijn.

Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO.

Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het antwoordmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.

5 Voor deze toets kunnen maximaal 100 scorepunten worden behaald.

Het aantal scorepunten is de som van:

a. 10 scorepunten vooraf;

b. het aantal voor de beantwoording toegekende scorepunten;

c. de extra scorepunten die zijn toegekend op grond van een beslissing van de CEVO.

6 Het cijfer van het centraal examen wordt verkregen door het aantal scorepunten te delen door het getal 10.

3 Antwoordmodel

Antwoorden	Deel- scores
------------	-----------------

Europa en de Buitenwereld (1150–1350)

Maximumscore 2

- 1 Aangegeven moet worden dat geleerden en/of studenten van universiteit naar universiteit in Europa trokken.

Maximumscore 2

- 2 Voorbeeld van een goed antwoord is:

• de portolaankaart

1

• dat is een kaart die bedoeld was als hulpmiddel bij de scheepvaart / om mee te reizen

1

Maximumscore 4

- 3 Voorbeeld van een goed antwoord is:

• enerzijds waren middeleeuwse geleerden bescheiden en beriepen ze zich heel lang op gezaghebbende geschriften uit de Klassieke Oudheid, waarvoor ze grote bewondering hadden; een element uit de bron is de verwijzing naar reuzen tegenover dwergen

2

• anderzijds vonden middeleeuwse geleerden dat ze toch wat verder waren dan de geleerden van de Klassieke Oudheid; een element uit de bron is de verwijzing naar het hoog verheven zijn boven die reuzenmassa

2

Maximumscore 2

- 4 Een voorbeeld van een goede antwoordcombinatie is:

• De toename van de handel in kostbare (buiten-Europese) luxe goederen

1

• eiste een munt met een hogere waarde dan de tot dan toe gebruikte

1

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 2	
5 ☐ Aangegeven moet worden: Als beeldelement (één van de volgende):	
• de maker van de bron tekent het aardrijk als een bol	<u>1</u>
• de zon beweegt in een baan om de aarde / veroorzaakt dag en nacht (op de halfronden)	<u>1</u>
Als tekstelement:	
• als het in Europa (in dit geval Gent) dag is, dan is het bij de tegenvoetters nacht („voet tegen voet”)	<u>1</u>
Maximumscore 2	
6 ☐ Voorbeelden van goede antwoorden zijn: Als godsdienstige verklaring (één van de volgende):	
• men wilde van Jeruzalem (met zijn heilige plaatsen) een christelijke stad maken waar pelgrims veilig naar toe konden gaan	<u>1</u>
• de islamieten, die als vijanden van de christelijke godsdienst beschouwd werden, moesten worden bestreden	<u>1</u>
Als niet-godsdienstige verklaring (één van de volgende):	
• het bood een uitlaatklep voor politieke (en militaire) machtsaspiraties van de Europese vorsten	<u>1</u>
• mensen zagen mogelijkheden om in het 'Heilige Land' een nieuw bestaan op te bouwen (wat in Europa voor bepaalde groepen moeilijk werd)	<u>1</u>
• verscheidene Italiaanse steden/Europese handelaren zagen mogelijkheden om hun commerciële ambities te verwezenlijken	<u>1</u>
Maximumscore 2	
7 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat Odorik zijn streek en woonplaats vermeldt, omdat in de Middeleeuwen de regio het gebied is waarmee men zich identificeert en niet het land (Italië) als geheel.	
Maximumscore 2	
8 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat Odorik ervan uitgaat dat de volken die hij bezoekt niet de ware godsdienst hebben. In de beschrijving van het bezoek aan het klooster spreekt hij daarom over afgoden / geeft hij daarom een misprijzende beschrijving van het offeren aan (af)goden.	
Maximumscore 3	
9 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• het werk van Marco Polo een avontuurlijk reisverslag is met fantasie-elementen	<u>1</u>
• het werk van Willem van Rubroek een meestal zakelijk (reis)verslag is met betrekkelijk weinig fantasie-elementen	<u>1</u>
• het werk van Marco Polo veel beter aansluit bij de belangstellings sfeer van de middeleeuwer en daardoor ook breder verspreid was dan het werk van Willem van Rubroek	<u>1</u>
Maximumscore 2	
10 ☐ Voorbeeld van een goed antwoord is: De verovering van Constantinopel in 1204 had tot gevolg dat de toegang tot de Zwarte Zee (voor de belangrijke handelsstad Venetië) open kwam te liggen (en daarmee tot de Aziatische post- en karavaanwegen), waardoor de contacten met Azië toenamen.	

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 4	
11 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat de verbazing betrekking heeft op de – voor Arabieren – opmerkelijke houding van Fredrik II tegenover religieuze zaken:	
• In bron 4a bedreigt Frederik II een christelijke priester, die met de bijbel in de hand de moskee betreedt	<u>2</u>
• In bron 4b legt Frederik II een opmerkelijke inschikkelijkheid en respect aan de dag tegenover islamitische gewoonten en praktijken, bijvoorbeeld door de moëddzin wél anti-christelijke teksten te laten omroepen	<u>2</u>
Maximumscore 2	
12 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat bron 4b meldt dat <i>alle</i> pages en knechten moslims zijn. Dat lijkt gezien het doel van de kruistocht en Frederiks positie een sterk overdreven voorstelling van zaken. Deze overdrijving doet afbreuk aan de betrouwbaarheid van de bron.	
Maximumscore 15	
13 ☐ Bij het beoordelen van de stelopdracht dienen de volgende aanwijzingen te worden gevolgd:	
A. Uit het antwoord moet blijken dat er door de Pax Mongolica een relatieve rust ontstaan is, waardoor reizen (redelijk) mogelijk wordt	<u>1</u>
B. Een voorbeeld van een goed antwoord is:	
• Een positief aspect is dat blijkens de ervaringen van Willem van Rubroek (die Pierre in deze opdracht immers gesproken heeft en die verslag aan de Franse koning heeft uitgebracht)/reizigers als Carpini de Mongolen niet louter negatief tegenover de Europeanen/het christendom staan	<u>2</u>
• Een negatief aspect is de vraag of serieuze omgang met de Mongolen wel mogelijk is, omdat de Mongolen, die eerder in het oostelijk deel van Europa huis hielden, in Europa een grote paniek veroorzaakten/in sommige verhalen als kannibalen beschreven werden	<u>2</u>
C. Uit het antwoord moet blijken dat:	
• er sprake is van een taalprobleem	<u>1</u>
• als mogelijke oplossing kan worden gegeven dat er tolken uit grensstreken moeten worden meegenomen	<u>1</u>
D. Een voorbeeld van een goed antwoord is:	
• op godsdienstig gebied: Mongoolse vorsten zijn wel geïnteresseerd in het christendom, maar ze voelen niet voor de keuze voor één godsdienst, terwijl dat de grote wens van de Franse koning is	<u>1</u>
• op politiek gebied: Mongoolse vorsten hebben het idee dat de Europeanen zich aan hen moeten onderwerpen (en de groot-khan als leider van de wereld zouden erkennen), terwijl Europese vorsten in Europa juist zoeken naar samenwerking, bijvoorbeeld in de strijd tegen de islam	<u>1</u>
E. Een voorbeeld van een goed antwoord is:	
• dat er weinig hoop is, omdat de nestorianen afwijkende standpunten in de christelijke leer innemen / een samenwerking (met de nestorianen) bij de bekering van de Mongolen niet valt te verwachten	<u>2</u>
F. Een voorbeeld van een eindafweging:	
• gezien de te verwachten taal- en cultuurverschillen en politieke en religieuze verschillen (C, D), gekoppeld aan de twijfel omtrent bondgenoten/daadwerkelijke steun vanuit Azië (E), zal Pierre niet erg positief zijn over het nut van de onderneming	<u>2</u>
• maar gezien de politieke situatie van dat moment (A), het beeld zoals dat uit verhalen van bijvoorbeeld Willem van Rubroek naar voren komt (B) en vooral vanuit zijn bekeringsijver (inleiding bij de opdracht), zal Pierre waarschijnlijk toch een positief oordeel over de onderneming geven	<u>2</u>
<i>Opmerking</i>	
<i>Er moet een punt in mindering worden gebracht indien de cursief gedrukte regels uit de opdracht niet in het advies van broeder Pierre zijn opgenomen.</i>	

Antwoorden	Deel-scores
Een nieuwe eeuw, nieuwe verhoudingen? Nederland 1880–1919: op het breukvlak van twee eeuwen	
Maximumscore 4	
14 ☐ Voorbeeld van een goed antwoord is (twee kenmerken met toelichting):	
• De grotere zorg voor kinderen;	<u>1</u>
• dat was voor arbeiders (in de steden en op het platteland) moeilijk te realiseren omdat kinderen al jong een bijdrage aan het gezinsinkomen moesten leveren	<u>1</u>
• Huiselijkheid;	<u>1</u>
• dat viel moeilijk te realiseren door de arbeiders (in de steden en op het platteland) omdat hun leven zich grotendeels buitenshuis afspeelde door de kleine en onhygiënische huizen / vrouwen en kinderen moesten gaan werken om het inkomen van het gezin aan te vullen / de werktijden van arbeiders erg lang waren	<u>1</u>
<i>Opmerking</i> Als niet na een juist kenmerk een daarbij passende juiste toelichting volgt, mogen er geen scorepunten worden toegekend.	
Maximumscore 2	
15 ☐ Aangegeven moet worden:	
• Een daling van het sterftecijfer	<u>1</u>
Een voorbeeld van een ontwikkeling die aan de daling van het sterftecijfer heeft bijgedragen (er moet één antwoordelement worden genoemd):	
• verbetering van de voeding	<u>1</u>
• verbetering van de hygiëne (door bijvoorbeeld aanleg van waterleiding, riolering, etc.)	<u>1</u>
• verbetering van de medische zorg	<u>1</u>
Maximumscore 4	
16 ☐ Voorbeeld van een goed antwoord is:	
• Een traditioneel element: de klederdracht waaruit blijkt dat de vrouwen nog waarde hechten aan tradities	<u>2</u>
• Een element van nieuwe verhoudingen: door deel te nemen aan een kiesrecht-demonstratie geven deze vrouwen tevens blijk van een toenemend bewustzijn over een veranderende rol van de vrouw in de samenleving	<u>2</u>
Maximumscore 2	
17 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat er in de bron wordt geschreven over de scheiding tussen 'gewone' arbeiders en de anders geklede kantoorbedienden (de 'witte-boorden' arbeiders) wat de vakbeweging verdeelde en haar verzwakte in haar strijd.	
Maximumscore 2	
18 ☐ Voorbeeld van een goed antwoord is dat uit het gebruik van het woord proletariërs / de oproep dat proletariërs zich moeten verenigen blijkt dat het hier om een vereniging gaat die zich met het socialisme verwant voelt.	
Maximumscore 2	
19 ☐ Voorbeelden van goede antwoorden zijn (één van de volgende):	
• In 1890 was het lidmaatschap van een (vak)vereniging die opkwam voor de belangen van werknemers zeer omstreden	<u>2</u>
• Werknemers konden toentertijd heel gemakkelijk ontslagen worden	<u>2</u>

Antwoorden	Deel- scores
Maximumscore 6	
20 ☐ Een voorbeeld van een goede interpretatie is: Bij bron 7:	
• Domela Nieuwenhuis wordt afgebeeld als een (visionair) leider, die de arbeiders het vooruitzicht op een goede / stralende toekomst heeft gegeven	<u>1</u>
• Dit positieve oordeel wordt verklaard doordat de bron een uitgave is van een huldigingscomité dat Nieuwenhuis wilde eren	<u>1</u>
Bij bron 8:	
• Domela Nieuwenhuis wordt afgebeeld als een tuinman die al het werk dat hij tot stand bracht ook weer afbreekt, en alleen het anarchisme beschermt / laat staan	<u>1</u>
• Deze interpretatie wordt verklaard doordat Het Volk / Albert Hahn verbonden was met de SDAP die zich afzette tegen de anti-parlementaire/anarchistische koers van Domela Nieuwenhuis	<u>1</u>
Bij bron 9:	
• Domela Nieuwenhuis wordt afgebeeld als geestelijk leidsman, die zijn volgelingen aan de leiband heeft, en ze voert naar een slechte toekomst/slecht ideaal/het anarchistisch avontuur	<u>1</u>
• Deze interpretatie kan worden verklaard doordat de bron uit een katholiek tijdschrift is, en dus fel anti-anarchistisch	<u>1</u>
Maximumscore 2	
21 ☐ Voorbeeld van een goed antwoord is: De meeste vrouwen uit de arbeidersklasse waren opgelucht dat ze door loonsverhoging van hun echtgenoot niet meer genoodzaakt waren de dubbele taak van arbeid buitenshuis met die van binnenshuis te combineren.	
Maximumscore 2	
22 ☐ Voorbeeld van een goed antwoord is:	
• Uit het gedeelte waarin aangegeven wordt dat de overheid moet zorgen dat de arbeiders bijvoorbeeld voldoende woongelegenheden hebben (regel 2–5) blijkt dat in Rerum Novarum van een actief overheidsoptreden wordt uitgegaan	<u>1</u>
• Dit botst met de uitgangspunten van de (liberale) aanhangers van de nachtwakersstaat die slechts een geringe taak voor de overheid zagen	<u>1</u>
Maximumscore 3	
23 ☐ Aangegeven moet worden:	
• het socialisme	<u>1</u>
De genoemde hoofdbezwaren zijn (twee van de volgende):	
• het socialisme tast het privé-bezit aan	<u>1</u>
• het socialisme is gebaseerd op het beginsel van gelijkheid	<u>1</u>
• het socialisme roept op tot geweld	<u>1</u>

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 4	
24 ☐ Voorbeelden van goede antwoorden zijn (twee van de volgende):	
• De <i>Kinderwetten</i>	<u>1</u>
• verbeterden de rechtspositie van de vrouw in het huwelijk omdat zij nu, in bepaalde gevallen, de ouderlijke macht kon uitoefenen wat daarvoor alleen aan de vader was voorbehouden	<u>1</u>
• Met de <i>Wet op de Arbeidsovereenkomst</i>	<u>1</u>
• kregen vrouwen recht op het zelf verdiende geld terwijl daarvóór de vader / echtgenoot het geld beheerde	<u>1</u>
• Door het <i>wettelijk verbod op onderzoek naar het vaderschap</i> van kinderen van ongehuwde moeders <i>op te heffen</i>	<u>1</u>
• konden biologische vaders verantwoordelijk worden gesteld voor het onderhoud van hun kinderen	<u>1</u>
• Door de invoering van passief vrouwenkiesrecht	<u>1</u>
• kregen vrouwen meer politieke rechten	<u>1</u>
Maximumscore 3	
25 ☐ Voorbeeld van een goed antwoord is:	
• Om de tegenstelling tussen (de ellende van) de arbeider en (de rijkdom van) de kapitalist te laten zien maakt de tekenaar gebruik van de volgende combinatie van twee symbolen (er moeten twee tijdgebonden symbolen in combinatie worden genoemd):	<u>1</u>
• een broodmagere/ armoedig geklede arbeider tegenover een dikke / goedgeklede kapitalist of	
• de arbeider op klompen / met de pet in de hand / met een versteld hemd tegenover de kapitalist op schoenen / met stropdas / met jas en sieraden	<u>2</u>
<i>Opmerking</i>	
<i>Als niet twee tijdgebonden symbolen worden genoemd om de tegenstelling aan te tonen, mogen er geen scorepunten worden toegekend.</i>	
Maximumscore 2	
26 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat :	
• de maatschappelijke rolverdeling rond 1900 de man de rol als kostwinner toebedeelde, terwijl de gehuwde vrouw slechts loon als aanvulling op het loon van de man kreeg en de ongehuwde vrouw geen gezin te onderhouden had	<u>1</u>
• Vanuit dit oogpunt was het redelijk dat de man voor hetzelfde werk meer verdiende dan de vrouw want hij was degene die een gezin diende te onderhouden	<u>1</u>
Maximumscore 4	
27 ☐ Voorbeelden van goede antwoorden zijn (twee van de volgende):	
• slecht drinkwater /de drinkwatervoorziening was een probleem omdat dit (in verband met de hygiëne) de kans op epidemieën vergrootte; door aanleg / naasting van waterleiding probeerden particulieren en overheid hiervoor een oplossing te vinden	<u>2</u>
• de afvoer van uitwerpselen in steden vormde, vanwege de kans op verspreiding van besmettelijke ziekten, een probleem; door de aanleg / naasting van riolering probeerden particulieren en overheid hiervoor een oplossing te vinden	<u>2</u>
• de slechte kwaliteit van huizen vormde een probleem; door regelgeving via de Woningwet probeerde de overheid hiervoor een oplossing te vinden	<u>2</u>

Antwoorden	Deel- scores
Maximumscore 4	
28 □ Voorbeeld van een goed antwoord is:	
• In 1917 werden de schoolstrijd en de kiesrecht kwestie geregeld	<u>2</u>
• Met betrekking tot de schoolstrijd werd de financiering van het bijzonder lager onderwijs dezelfde als die van het openbaar lager onderwijs	<u>1</u>
• Met betrekking tot het kiesrecht kwam er een invoering van algemeen mannenkiesrecht en passief vrouwenkiesrecht	<u>1</u>

Bronvermelding:

- 1: J. Evans, De glorie van de middeleeuwen, deel 2, Den Haag z.j., pag. 180.
- 2: G. Berings, En toch was ze rond. Middeleeuws mens- en wereldbeeld, Brussel 1990, pag. 34 en 112.
- 3: ontleend aan: C.W.D. Mosely, The travels of Sir John Mandeville with three narritives, New York z.j. , pag. 326 en 342.
- 4: ontleend aan: A. Maalouf, Rovers, Christenhonden, Vrouwenschenners, de kruistochten in Arabische kronieken, Utrecht/Antwerpen 1986, pag. 249-250; en: Arab Historians of the crusades, selected and translated from the Arabic sources by F. Gabrieli, translated from the Italian by E.J. Costello, London 1997, pag. 274-275.
- 5: ontleend aan: Zesde jaarboek voor vrouwengeschiedenis, Nijmegen 1985, pag. 161.
- 6: B. Reinalda, Onze strijd: beknopte geïllustreerde geschiedenis van de vakbeweging van handels- en kantoorbedienden in Nederland tussen 1859 en 1942, Nijmegen 1981, pag. 26.
- 7: Gedenkboek ter gelegenheid van den 70sten verjaardag van F. Domela Nieuwenhuis 31 december 1916, uitgegeven voor het Huldigingscomité door de Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam 1916.
- 8: W.H. van der Linden, Domela Nieuwenhuis in 219 politieke prenten, Amsterdam 1990, pag. 179.
- 9: W.H. van der Linden, Domela Nieuwenhuis in 219 politieke prenten, Amsterdam 1990, pag. 200.
- 10: ontleend aan: J. Cardijn, De sociale leer van de kerk, Antwerpen z.j., pag. 30-33.
- 11: L. de Vries, Het beste van Albert Hahn, Amsterdam 1984, pag. 54.

Einde